

Jak se vypořádat *s energetickou chudobou*

PROBLÉM ENERGETICKÉ
CHUDOBY V ČESKÉ REPUBLICĚ

Problém energetické chudoby v České republice

Energetická chudoba je v České republice významným sociálním problémem. Již před energetickou krizí způsobenou ruským vpádem na Ukrajinu se energetická chudoba týkala přibližně 900 000 občanů žijících v 500 000 domácnostech [1]. Se zdražením elektřiny a zemního plynu se problém prohloubil a v roce 2023 trpělo energetickou chudobou **1 330 000 občanů České republiky**, tedy **13 % celkové populace** [2].

Podle použité definice se v energetické chudobě nachází domácnost s příjmem do 5. příjmového decilu*, která splňuje alespoň jedno z následujících kritérií:

nemůže si dovolit dostatečně vytápět byt;

přiznává dluhy na účtech za elektřinu, plyn nebo teplo;

vydává na platby za energie více než 20 % čistého měsíčního příjmu

Nejohroženějšími skupinami jsou samozivitelky, nízkopříjmové rodiny s dětmi a osamělí lidé v penzi. Aktuálně se v energetické chudobě nachází **38 % domácností samozivitelek**, **39 % domácností nízkopříjmových rodin s dětmi** (tedy rodin pobírajících přídatky na děti) a **34 % domácností osamělých starobních důchodců a důchodkyň** (především vdov a vdovců). [3]

Kdo je ohrožen nejvíce?

Z pohledu majetkověprávních vztahů má největší podíl na energetické chudobě nájemní bydlení – **40 % lidí spadajících do energetické chudoby žije v pronajímaném bytě**. Druhou nejpočetnější kategorií pak tvoří chudší domácnosti ve vlastních rodinných domech (37 %). Ve vlastních rodinných domech ovšem celkově bydlí podstatně více lidí než v nájemním bydlení. Zatímco **každý čtvrtý člověk žijící v pronajímaném**

bytě se ocitá v energetické chudobě, v případě lidí ve vlastním rodinném domě je to zhruba každý desátý. [4]

Hlavní příčiny energetické chudoby

1. PŘÍJMOVÁ A MAJETKOVÁ CHUDOBA

2. ENERGETICKÁ NÁROČNOST BYDLENÍ

3. CENY ENERGIÍ

1. PŘÍJMOVÁ A MAJETKOVÁ CHUDOBA

Přímo z definice energetické chudoby plyne, že neohrožuje domácnosti s nadprůměrným příjmem. Případ, kdy dobře situovaná domácnost omezí vytápění v některých místnostech nadměrně velkého domu, do kategorie energetické chudoby nespadá.

Předpoklad, že **jednotlivá kritéria energetické chudoby naplňují převážně domácnosti s nižšími příjmy**, potvrzují výsledky šetření *Životní podmínky* Českého statistického úřadu. Domácnosti, jež uvádějí, že si nemohou dovolit dostatečně vytápět byt, patří ze 72 % do 1. až 5. příjmového decilu [5]. Lidé, kteří přiznávají dluhy při placení účtů za energii, mají v 90 % případů podprůměrný příjem [6]. Vypovídající je také fakt, že **příjmovou a energetickou chudobou jsou nejvíce ohroženy stejné typy domácností** – neúplné rodiny s dětmi a osamělí staří lidé [7].

Uvedená data ukazují, že problémy energetické a příjmové chudoby jsou úzce provázané. **Omezení výdajů za energie může snížit počet lidí v příjmové chudobě** (měřené pomocí reziduálního příjmu, který domácnosti zbyde po pokrytí výdajů na bydlení). Na druhou stranu domácnosti s výrazně nízkými příjmy budou zasaženy energetickou chudobou i v případě průměrných výdajů za energie.

Každý 4. člověk žijící v pronájmu se ocitá v energetické chudobě.

* Čistý příjem v roce 2023 do 30 000 Kč měsíčně na spotřební jednotku domácnosti (první dospělý představuje 1 spotřební jednotku, každý další člen nad 13 let 0,7 spotřební jednotky, dítě do 13 let 0,5 spotřební jednotky).

2. ENERGETICKÁ NÁROČNOST BYDLENÍ

Vytápění má ze všech segmentů spotřeby největší podíl na platbách za energie a domácnosti v domech a bytech s vysokou energetickou náročností platí vyšší účty, než by platily ve srovnatelně velkých bytech v kvalitně zatepleném domě.

Pouze 7 % domácností zasažených energetickou chudobou bydlí v domě se zateplenými stěnami a střechou [8].

Snižování energetické náročnosti budov je nepochybně klíčovým nástrojem pro omezování energetické chudoby. Podmínkou je ovšem zacílení podpůrných programů na domy, v nichž žijí domácnosti ohrožené energetickou chudobou, tedy bytové domy využívané k nájemnímu bydlení a rodinné domy obývané osamělými seniory a seniorkami nebo nízkopříjmovými rodinami. Konkrétní návrhy jsou popsány níže.

3. CENY ENERGIÍ

Na energetickou chudobu mají logicky velký vliv ceny energií. Typickým mezníkem bylo zvýšení cen elektřiny, zemního plynu a dálkového vytápění plynem v reakci na omezení dodávek fosilních paliv do Evropy ze strany Ruské federace v souvislosti s invazí ruské armády na Ukrajinu.

Za příčinu vysokých cen energií jsou také často považována opatření na ochranu klimatu. Zde situace není jednoznačná a je nutné vnímat ji komplexně. Emisní povolenky či uhlíkové daně se samozřejmě promítají do cen energií pocházejících z fosilních paliv. Jedná se však o způsob započítání škod, které spalování fosilních paliv způsobuje, do ceny za jejich využívání s cílem motivovat k úsporám a přechodu na bezuhlíkové zdroje, a zabránit tak překročení relativně bezpečné hranice pro růst globální teploty. Je známo, že **řešení dopadů změny klimatu by byla dražší než investice do snižování emisí skleníkových plynů**. Zároveň platí, že snížení závislosti na fosilních palivech posiluje odolnost proti výkyvům jejich cen na globálních trzích, které jsou mimo naši kontrolu (opět lze jako příklad uvést energetický šok způsobený ruskou agresí proti Ukrajině). Klimatická politika zde nehraje roli jako příčina, ale jako součást řešení, neboť nás závislosti na spalování uhlí, ropy a plynu zbavuje.

38 %

domácností samoživitelů

se aktuálně nachází v energetické chudobě

39 %

domácností nízkopříjmových rodin

se aktuálně nachází v energetické chudobě

34 %

domácností osamělých lidí

se aktuálně nachází v energetické chudobě

Je ovšem zřejmé, že přínosy klimatické politiky jsou spíše dlouhodobé, zatímco negativní dopady na ceny paliv jsou aktuální. Zpoplatňování uhlíku však přináší zároveň nástroj pro řešení v podobě výnosů z povolenek (či daní), pokud jsou investovány do snižování energetické náročnosti a instalace obnovitelných zdrojů energie. Jsou-li **podpůrné programy** nastaveny správně (tedy zejména sociálně spravedlivě), mohou nejen předejít sociálním dopadům klimatické politiky, ale **stávají se také hlavním nástrojem řešení energetické chudoby jako takové**. Výnosy z emisních povolenek z velkých zdrojů (ETS1) jsou dnes hlavním zdrojem financí na pomoc domácnostem se snižováním nákladů na energie. Rozšíření emisního obchodování i na paliva v lokálním vytápění a silniční dopravě – přestože je vnímáno řadou politiků jen jako hrozba – přispěje k motivaci i podpoře investic, které energetickou chudobu sníží.

V ČR trpělo v roce 2023 energetickou chudobou

13 % celkové populace

Následující výčet nástrojů pro omezení energetické chudoby by se bez výnosů z povolenek dal v realitě rozpočtových škrťů a úspor těžko financovat.

Hlavní nástroje pro omezení energetické chudoby

SNIŽOVÁNÍ ENERGETICKÉ NÁROČNOSTI BUDOV

VÝSTAVBA ENERGETICKY ÚČINNÉHO SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ

ZAVEDENÍ BONUSU PŘI PRONAJÍMÁNÍ NÍZKOPŘÍJMOVÝM NÁJEMNÍKŮM

SNIŽOVÁNÍ ENERGETICKÉ NÁROČNOSTI BUDOV

Vzhledem ke struktuře spotřeby se na výdajích za energii u domácností zasažených energetickou chudobou nejvíce podílejí platby za vytápění. Zároveň se **v energetické chudobě nacházejí ve velké míře lidé, kteří v minulých letech neinvestovali do renovací svých domů**, případně bydlí v nájmu v bytových domech s vysokou energetickou náročností. Energetické renovace budov jsou proto hlavním nástrojem ke snižování energetické chudoby. Podmínkou pro jeho využití je ovšem úprava nastavení podpůrných programů.

nová

zelená

úsporám

Nová zelená úsporám

Programy „Zelená úsporám“ a „Nová zelená úsporám“ (NZÚ) byly od svého vzniku nastaveny tak, aby motivovaly vlastníky nemovitostí k investicím do energetických renovací. Byly zacíleny na majitele domů, kteří byli schopni zaplatit významnou část nákladů na renovaci z vlastních prostředků. Tento přístup je efektivní z pohledu celkového snížení spotřeby energie za vynaložené dotační peníze. Pro nízkopříjmové domácnosti ovšem program nebyl dostupný.

Z pohledu části nízkopříjmových domácností došlo k posunu díky zavedení bonusů v rámci podprogramu „Nová zelená úsporám - Bytové domy“. **Na bonus mají nárok majitelé bytů, kterými jsou lidé pobírající starobní důchod nebo mající nárok na příspěvek na bydlení či přídavky na děti**. Bonus obdrží společenství vlastníků jednotek na každou domácnost, která splňuje kritéria, a následně jej promítne do snížení příspěvku do fondu oprav. Zavedení bonusů nepochybně pomohlo také domácnostem v energetické chudobě. **Nevztahuje se ovšem na dvě skupiny nejvíce ohrožené energetickou chudobou – nájemníky a chudší majitele rodinných domů**.

Doporučení na úpravu programu

▶ ZAVEDENÍ BONUSU PŘI PRONAJÍMÁNÍ BYTU NÍZKOPŘÍJMOVÝM NÁJEMNÍKŮM

Bonus v programu „NZÚ Bytové domy – SVJ a Bytová družstva“ (150 000 Kč) navrhujeme rozšířit i na majitele bytů, kteří je pronajímají domácnostem splňujícím stávající kritéria nižších příjmů (tedy domácnostem s nárokem na přídavky na děti, na příspěvek na bydlení nebo těm, jejichž všichni členové pobírají starobní důchod). Podmínkou pro získání bonusu by bylo předložení nájemní smlouvy uzavřené na dobu neurčitou, ve které bude vymezena možnost zvýšení nájemného ve vazbě na energetickou renovaci bytového domu, a to maximálně o 5 % ročně nebo maximálně o hodnotu průměrného meziročního růstu nájemného bytu dle indexu spotřebitelských cen ČSÚ za posledních pět let.

Cílem je, aby bonus motivoval k renovaci majitele bytu a zároveň z něj měl užitek i nájemník díky nižším platbám za teplo.

▶ POSÍLENÍ SPECIÁLNÍHO PODPROGRAMU NZÚ PRO OBECNÍ BYTOVÉ DOMY

O energetické renovace bytových domů vlastněných obcemi, které nepochybně mohou sehrát v boji s energetickou chudobou pozitivní roli, je v porovnání s bytovými domy ve vlastnictví společenství vlastníků jednotek podstatně menší zájem [9]. Je tomu tak navzdory výhodnějším podmínkám pro obecní bytové domy z hlediska výše dotace na zateplenou jednotku plochy a bonusu pro sociální byty. Lze předpokládat, že významnou bariérou pro realizaci obecních projektů je omezená kapacita obcí potřebná pro projektovou přípravu, vypisování veřejných zakázek a další nutné kroky.

Navrhujeme proto posílení podprogramu NZÚ pro obecní bytové domy. To by mělo spočívat ve vytvoření dalších kapacit regionálních pracovišť Státního fondu životního prostředí pro spolupráci s obcemi za účelem odstranění bariér pro energetické renovace (případně propojení s regionálními centry podpory investic do bydlení zřízanými Státním fondem podpory investic). Jako součást podprogramu navrhujeme i podporu výstavby nových obecních bytových domů v pasivním standardu (viz rámeček).

Výstavba energeticky účinného sociálního bydlení

Finanční podpora snižování energetické náročnosti bydlení, která předpokládá nižší spoluúčast a nabízí vyšší míru krytí, by měla být dobře zacílená na nejohroženější domácnosti. Jak je vidět z tabulky, **přibližně 100 000 nejohroženějších domácností, které se nacházejí v extrémní energetické chudobě, žije v bydlení s vysokou energetickou náročností.** Ovšem polovinu z nich (a větší část z vlastníků v extrémní energetické chudobě) představují domácnosti s osobou v čele starší 65 let. Jde tedy o domácnosti, které již mnohdy nemají dostatečný investiční horizont pro realizaci komplexní rekonstrukce, jež by adekvátně snížila vysokou energetickou náročnost bydlení. Současně je jejich bydlení zpravidla zbytečně velké, není uzpůsobené pro život osob vysokého věku v domácím prostředí a/nebo nemusí být vhodně umístěné v dostupnosti nezbytných zdravotních a sociálních služeb.

Ze všech těchto důvodů vyplývá, že **důležitým nástrojem řešení energetické chudoby u seniorské populace je zvýšení nabídky sociálního bydlení,** konkrétně výstavba energeticky účinného obecního sociálního bydlení. Výhodou podpory výstavby obecního sociálního bydlení je také to, že je možné dosáhnout **lepšího zacílení na ty nejpotřebnější.** Řada obcí již má propracované bodovací systémy pro identifikaci nejpotřebnějších žadatelů o pronájem obecního sociálního bytu. Obec může vytvořit speciální kategorii obecních bytů pro osoby v extrémní energetické chudobě se specifickými kritérii pro žadatele.

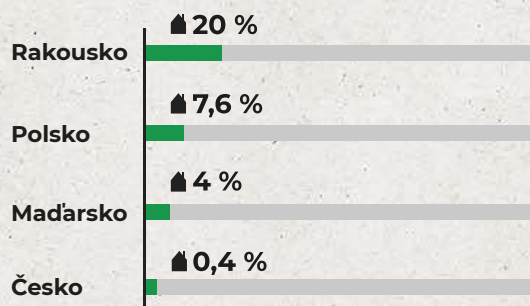
► SPECIÁLNÍ PODPROGRAM PRO MAJITELE DOMŮ, KTEŘÍ SNÍŽÍ ENERGETICKOU NÁROČNOST A NABÍDNOU BYT NOVĚ K PRONÁJMU (UDRŽITELNOST 10 LET)

Jen v bytových domech je dle sčítání lidu, domů a bytů z roku 2021 přibližně 200 000 nevyužitých bytů. Dotační program na snížení energetické náročnosti nevyužívaných bytů pro majitele, kteří budou minimálně dalších 10 let nabízet byt k pronájmu, představuje vhodnou cestu, jak zvýšit nabídku energeticky účinného nájemního bydlení, a snížit tak vysokou míru energetické chudoby nájemníků v ČR.

Byty jsou energeticky méně náročné

Náklad na výstavbu malometrážní bytové jednotky (v případě, že obec disponuje pozemkem) může být obdobný jako náklad na hloubkovou rekonstrukci starého domu s vysokou energetickou náročností. Současně dojde k významnějšímu snížení spotřeby energií než u rekonstrukce původního domu, protože energetická náročnost malé bytové jednotky bude v každém případě nižší než u domu, a to i po hloubkové rekonstrukci. Podpora výstavby obecních sociálních bytů v pasivním standardu by vhodně doplnila ostatní zdroje financování výstavby.

Graf: Podíl sociálního bydlení ve státech EU

Výstavba energeticky účinného obecního sociálního bydlení se nabízí i jako vhodné řešení situace nájemníků v extrémní energetické chudobě, a to nejen z řad seniorů, kterým nejistota bydlení na soukromém nájemním trhu snižuje šance na důstojné stáří, ale i samoživitelů, lidí pobírajících invalidní důchod a dalších ohrožených skupin, jež si obtížně mohou dovolit uhradit vysoké tržní nájemné.

Sociální bydlení představuje pouze 0,4 % z bytového fondu v ČR, což je jedna z nejnižších hodnot ve vyspělém světě OECD (oproti např. 20 % v Rakousku, 7,6 % v Polsku, 4 % v Maďarsku) [10]. Každoročně se navíc uvolňují pouze cca 4 % obecního bytového fondu [11], což znamená, že v celé České republice se aktuálně nabízí k pronájmu jen asi šest tisíc obecních bytů ročně. Potenciální cílovou skupinu obecního nájemního bydlení přitom tvoří významná část ze 720 000 domácností na soukromém nájemním trhu, na které negativně dopadá nestabilita a vysoké ceny nájemného [12]. Praktickou pomoc s bytovými projekty mohou nabídnout regionální centra podpory investic do bydlení Státního fondu podpory investic, která vznikla v krajích v roce 2024 [13].

Společné podmínky pro efektivní fungování stávajících a doporučených nástrojů

DOSTATEČNÝ A STABILNÍ ROZPOČET PODPŮRNÝCH PROGRAMŮ

Na základě dosavadních zkušeností lze odhadnout, že **po navrhovaném rozšíření podpůrných programů by jejich rozpočet neměl klesnout pod 10 miliard korun ročně**. Naplnění rozpočtu podpůrných programů by mělo být prioritou pro využití výnosů z aukcí povolenek i připravovaného Sociálního klimatického fondu vázaného na rozšíření emisních povolenek na motorová paliva a individuální vytápění. Pro investiční části programů, jako je výstavba pasivního bydlení, je vhodné hledat také další zdroje financování, například úvěry Evropské investiční banky.

OMEZENÍ OPAKOVANÝCH KRÁTKODOBÝCH NÁJEMNÍCH SMLUV

Významným limitem pro snižování energetické náročnosti nájemního bydlení je praxe dlouhodobě opakovaného uzavírání krátkodobé nájemní smlouvy. Pro možnost dohody mezi pronajímatelem a nájemníkem o rozdělení přínosů nižší spotřeby energie by bylo vhodné, aby nájemní smlouva trvala alespoň tři topné sezóny. Problém by mohl řešit návrh Ministerstva pro místní rozvoj omezit možnost uzavření krátkodobé nájemní smlouvy na dva případy za sebou, přičemž třetí smlouva by měla trvat minimálně tři roky [14].

právní vztah k bydlení	věk osoby v čele	vysoká energetická náročnost bydlení		
		ne/nevíme	velmi pravděpodobně	celkem
vlastnické bydlení	do 65 let	30 000	20 000	50 000
	65 let a více	40 000	40 000	80 000
	celkem	70 000	60 000	130 000
nájemní bydlení	do 65 let	40 000	30 000	70 000
	65 let a více	10 000	10 000	20 000
	celkem	50 000	40 000	90 000
celkem	do 65 let	70 000	50 000	120 000
	65 let a více	50 000	50 000	100 000
	celkem	120 000	100 000	220 000

Tabulka: Domácnosti v extrémní energetické chudobě podle právního vztahu k bydlení, věku osoby v čele a energetické náročnosti bydlení

■ Snižování energetické náročnosti bydlení jako řešení
 ■ Výstavba energeticky účinného obecního sociálního bydlení jako řešení

ZDROJE INFORMACÍ

[1] KLUSÁČEK, J., TRANOVÁ, F., POLANECKÝ, K., PAŠEK, O., KALENDA, S., 2021. *Energetická chudoba a její řešení*. Iniciativa Za bydlení, Hnutí DUHA, Ostravská univerzita. Dostupné z: https://hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/2023/01/soc_bydleni_finalni_jedna_strana_opr.pdf.

[2] KLUSÁČEK, J., KALENDA, S., 2024. *Energetická chudoba v roce 2023*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Iniciativa Za bydlení, Ostravská univerzita. Dostupné z: https://socialnibydeni.mpsv.cz/download/dokumenty/124-ech_2023_dpi250-2.pdf.

[3] Viz zdroj 2, graf 4, s. 27.

[4] Viz zdroj 2, tabulka 15, s. 36.

[5] Viz zdroj 2, tabulka 1, s. 10.

[6] Viz zdroj 2, tabulka 4, s. 13.

[7] LINHARTOVÁ JIŘIČKOVÁ, B., 2024. *Koho trápí příjmová chudoba?* *Statistika & my*. Dostupné z: <https://statistikaamy.csu.gov.cz/koho-trapi-prijmova-chudoba>.

[8] Viz zdroj 2, tabulka 13, s. 34.

[9] WEICHETOVÁ, L., 2023. *K internetu jsou připojeni skoro všichni*. *Statistika & my*. Dostupné z: <https://statistikaamy.csu.gov.cz/k-internetu-jsou-pripojeni-skoro-vsichni>.

[10] OECD, 2021. *Housing Affordability in Cities in the Czech Republic*, s. 15. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/bcddcf4a-en.pdf?expires=1667468128&id=id&accname=guest&checksum=E31C465C90F07E-7201A63F6BAB826766>.

[11] Ministerstvo pro místní rozvoj. *Závěrečná zpráva z hodnocení dopadů regulace (RIA)*. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/services/download/attachment/ALBSCY2LVPJT>.

[12] Ministerstvo pro místní rozvoj. *Nájemní bydlení v Česku*. Dostupné z: <https://mmr.gov.cz/getattachment/f9f64324-2264-4e00-9d16-518faa0b02cf/Data-brief.pdf.aspx?lang=cs-CZ&ext=.pdf>.

[13] Ministerstvo pro místní rozvoj ČR., 4. 4. 2024. *V krajích začala fungovat centra podpory investic do bydlení. Obcím nabídnou praktickou pomoc s bytovými projekty*. Dostupné z: <https://mmr.gov.cz/cs/ostatni/web/novinky/v-krajich-zacala-fungovat-centra-podpory-investic>.

[14] HRSTKOVÁ, J., 4. 3. 2024. *Krátkodobá nájemní smlouva jen dvakrát a dost? Změna vztahů mezi nájemci a majiteli je stále v nedohlednu*. *Hospodářské noviny*. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-67300100-kratkodoba-najemni-smlouva-jen-dvakrat-a-dost-zmena-najemnich-vztahu-je-stale-v-nedohlednu>.

Hnutí DUHA prosazuje čisté životní prostředí, rozmanitou přírodu a udržitelnou ekonomiku.

Dokáže inspirovat a přesvědčit politiky k jednání, spolupracuje s úřady a firmami. Pomáhá a podporuje domácnosti.

Svých cílů by nemohlo dosáhnout bez podpory tisíců lidí, jako jste vy.